

Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü

Doç. Dr. Ayla OKTAY*

Çocuğun yaşamının ilk beş yılındaki eğitimine de en az beslenmesi veya sağlığı kadar önem verilmeye başlanması, XX. yüzyılın uygar toplumlarının eğitimsel açıdan kanımızca en belirgin özelliklerinden biri olarak kabul edilebilir. Yaşamın ilk yıllarının önemi, ta eski çağlardan beri, çeşitli toplumlarda üzerinde durulmuş olan bir konu olmakla birlikte, belirli bir uygarlık düzeyine ulaşmış toplumlarda bu denli yaygın bir biçimde kabul görmesi XX. yüzyıla özgü bir niteliktir. Konu ile ilgili olarak daha geçen yüzyılda başlayan araştırma ve çalışmalar, yaşadığımız yüzyılda da artarak sürmüş ve «çocuğun yaşamının ilk beş yılında aldığı etkilerin izlerini tüm yaşamı boyunca taşıdığı» görüşü giderek artan bir şekilde kabul edilir olmuştur.

Doğumu izleyen ilk yılların insanın gelişmesi ve eğitimindeki öneminin anlaşılması, ailenin görev ve sorumluluklarını da büyük ölçüde arttırmıştır. Bugün anne-babanın çocuklarının eğitimi ile ilgili olarak bilmesi gereken pek çok şeyi öğrenebilmek için, özellikle gelişmiş toplumlarda çeşitli yayınlar, anne-baba okulları, danışma merkezleri türünde kuruluşların sayıları her geçen gün biraz daha artmaktadır. Hemen her ülkede zorunlu eğitim çağı kapsamında olmayan 0-5 yaş döneminde aileye yardımcı olabilecek, ona yol gösterebilecek, hatta sorumluluklarını belirli bir ölçüde azaltabilecek en önemli kuruluşlar ise kuşkusuz «okulöncesi eğitim kurumları»dır. Batıda ilk örnekleri geçen yüzyılda görülmeye başlayan bu kurumlar, değişen toplum yapısı ile çalışan kadın sayısının hızla arttığı Türkiye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi toplumun en önemli gereksinimleri arasında yer almaya başlamıştır.

En eski dönemlerden beri Türk toplumunda çocuğun önemli bir yeri vardır. Kadının başlıca görevlerinden biri de «iyi bir anne» olmaktır. İslâmiyetin kabulü ile kapalı bir çevrede yaşayan kadın için çocuklarının iyi yetiştirilmesi, yüzyıllar boyu adeta yaşamın amacı kabul edilmiştir. Toplumsal hayata yeterince katılmayan Müslüman Türk kadını tüm ilgisini çocuğuna ve evine yöneltmiştir. Kırsal kesim-

(*)İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

deki kadın bu bakımdan tarlada çalışmak, hayvanlara bakmak ve ev işleri arasında, çocuğuna daha az vakit ayırabilmişse de —ki, bu durum bugün de geçerlidir— o da çözümü çocuğunu yanında tarlaya götürmek, kardeşler veya yakınlarının denetimine bırakarak bulmaya çalışmış ancak, kadının annelik görevi her zaman önem taşımıştır.

XIX. yüzyıl, Batıda endüstri devrimi ile birlikte kadının çalışma hayatına katılımını artırırken, Osmanlı İmparatorluğu'nun girdiği savaşlar nedeniyle erkeklerin savaşa gitmeleri ve büyük bir kısmının geri dönmemesi bazı işlerde kadınların görev almalarını zorunlu kılmıştır. Annenin evin dışında çalışmaya başlaması ve savaşın getirdiği zorluklar, Türkiye'de okulöncesi çocukların eğitimi konusunda bazı önlemlerin de alınmasını gerektirmiştir. Önceleri kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların barındırılması için yardım kurumlarının açılması şeklinde başlayan bu çalışmalar, 1914-1915 yıllarında ilk kez Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan bir yönetmelikle Bakanlığın uğraşları arasına alınmış ve 1915 de öğretmen okuluna, ana okulu öğretmeni yetiştirecek bir bölüm eklenmiştir. Yine aynı yıllarda özellikle İstanbul'da birkaç ana okulu açılmıştır. (1)

Ancak tam bu yıllarda başlayan Birinci Dünya Savaşı ve getirdiği zorluklar, arkasından ülkenin bağımsızlığını korumak için girişilen Kurtuluş Savaşı yılları, tüm eğitim-çğretim kurumları gibi okulöncesi eğitim kurumlarının da gelişme hızını azaltmış, hatta açılanların da kapanmalarına neden olmuştur.

1923'de kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan birçok sorunları olduğu gibi, eğitim ve öğretim sorunlarını da çözümlenmekle karşı karşıya kalmıştır. Ülkenin parasal olanaklarının çok kısıtlı, yetişmiş insan gücü açığının çok büyük olduğu bu ilk dönemlerde, ülkedeki okur-yazar oranı yalnızca % 9-10 dolayındadır. (2) Bu nedenle de genç devletin yöneticileri, eğitim-çğretim işlerinde önceliği ilköğretime vermek zorunda kalmışlardır. Okulöncesi dönemin eğitimi daha çok ailelerin ve özel kurumların sorumluluğuna bırakılarak, bu iş için ayrılan paranın ilköğretime aktarılması için çeşitli genelgeler de yayınlanmıştır (Ergin, 1943, Cilt V).

Bir süre, daha çok özel kurum, işyeri ve kişilerin çalışmaları ile varlığını sürdüren okulöncesi eğitim kurumları ve «okulöncesi eğitimi»

(1) Ergin, Osman., «TÜRKİYE MAARİF TARİHİ» Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1943, Cilt IV, s. 1172.

(2) Başgöz., Wilson., «TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE EĞİTİM VE ATATÜRK» Ankara, 1968.

konusu ile ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan en önemli yaklaşımlardan biri 1927 yılında Ankara'da açılan «Ana Mualim Mektebi»dir. Bu okul, 1930-1931 öğretim yılında İstanbul Kız Öğretmen Okulu'na nakledilmiş, ancak bir süre sonra da kapanmıştır. (3)

1949 yılında IV. Millî Eğitim Şûrası'nda konuya; «okulöncesi çocuklarının eğitilmesi için gerekli olan «aile eğitimi» üzerinde durulması ve ailede demokratik eğitimin uygulanması için, çeşitli yöntemlerden yararlanılması» şeklinde değinilmiştir. Daha sonra 1953'de toplanan V. Millî Eğitim Şûrası gündeminin ilk maddesinde, okulöncesi eğitim ve öğretimi ile ana okulları için hazırlanan program ve yönetmeliğin incelenmesi yer almıştır. (4)

1960-1970 yıllarında ülke içinde bu tür kurumlara olan gereksinimin artması, «okulöncesi eğitim» kurumlarına gerek toplum, gerekse Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilgisini arttırmış, bir yandan açılan okulöncesi kurumlara yenileri eklenirken, Millî Eğitim Bakanlığı da bu kurumların öğretmen gereksinimini karşılayarak okulların sayılarının artırılması çalışmalarına girişmiştir. Bu çalışmalar bir yandan orta dereceli kız meslek okullarında yeni «Çocuk Eğitimi ve Gelişimi Bölümleri» açılırken, Kız teknik Öğretmen Okulu'nun yanı sıra Kız Sanat Öğretmen Okulu'nda da, Çocuk Eğitimi ve Gelişimi Bölümü açılması şeklinde sürdürülmüştür (Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt 7, Sayı : 38, s. 43).

Bu arada ülkenin düzenli bir biçimde kalkınması için hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarının ikincisinde (1968-1972), okulöncesi eğitime de değinilmiştir. (5)

Bugün Türkiye'de okulöncesi eğitimde hizmet veren kurumlar Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetimindedir. Bunlar; ilkökula bağlı olarak açılan «Hazırlık sınıfları», Resmî bağımsız ana okulları, özel kişi ve kuruluşlar tarafından açılan «Özel Ana Okulları», Kız Meslek Liseleri ve Teknik Öğretmen Okulları ve Üniversitelerin Eğitim Bölümlerine bağlı olarak açılan Uygulama Ana Okulları ile Sağlık Bakanlığı tarafından açılan ve 0-6 yaş korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve eğitimini üstlenen Çocuk Bakımı Yurt-

(3) Oğuzkan, Ferhan., «EĞİTİM VE BİLİM DERGİSİ» Cilt 7, Sayı : 38, Temmuz 1982.

(4) Özalp, R., «TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNDE DÜZENLEME TEŞKİLATI» Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 239.

(5) İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, s. 163-164.

ları, Çocuk Esirgeme Kurumu ve benzeri sosyal yardım kurumlarının açtıkları Yatılı ve Gündüzlü Bakımevi ve Yuvalar, kamu ve kamu özel iş yerlerinin kendi personelinin çocukları için açmış olduğu kreş ve yuvalardır.

Ayrıca çalışan kadınlara, çocuklarının bakımında kolaylık sağlanması yasal olarak da ele alınmış ve «300 kadın işçi çalıştıran her iş yerinin bir kreş ve ana okulu açması» zorunluluğu getirilmiştir. Bu bakımdan fabrikalar, bankalar, hastaneler vb. gibi kadın eleman sayısının fazla olduğu iş yerlerinde «okulöncesi» eğitim kurumu açma işi, özellikle son yıllarda hızlı bir gelişme göstermiştir.

Haziran 1981'de toplanan X. Millî Eğitim Şûrasında, okulöncesi eğitim kurumlarına ülke düzeyinde duyulan gereksinin açıkça dile getirilerek, okulöncesi eğitim konusuna geniş yer verilmiştir.

Bu Şûrada, tüm üyelerin çoğunlukla aldıkları bir kararla, «okulöncesi eğitim kurumlarının özellikle az gelişmiş bölgelerden başlamak üzere Türkçe eğitimine ağırlık verecek şekilde yaygınlaştırılmasına ve okulöncesi kurumların yurt düzeyine yayılması için gerekli önlemlerin alınmasına» karar verilmiştir. (6)

Bakanlık 1981-1982 öğretim yılında bu kararı uygulamaya koyarak 650 dolayında yeni hazırlık sınıfını hizmete açmıştır. Daha öncekilerle birlikte tüm hazırlık sınıflarının otuzbin dolayında çocuğa okulöncesi eğitim sağladığı belirtilmektedir).

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak açılan Resmî ve Özel Ana Okullarının sayısı 1981-1982 yılında 282'dir ve bu okullar toplam 6617 çocuğa eğitim hizmeti vermektedir. (7)

Sağlık Bakanlığı'na bağlı 22 Çocuk Bakım Yurdunda 1981-1982 yılında 1504 korunmaya muhtaç çocuk, yine Sağlık Bakanlığı'na bağlı 16 Kreş ve Gündüz Bakımevi'nde 1641 çocuk bakılıp eğitilirken, özel olarak kişiler ve kurumlar tarafından Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak açılan 141 Kreş ve Ana Okulu 6588 çocuğa hizmet verebilecek şekilde hazırlanmıştır. (8)

Bugün Türkiye'de 0-6 yaş grubundaki çocukların sayısı sekiz milyona yaklaşmış durumdadır. Mevcut kreş, yuva ve ana okulları-

(6) X. Millî Eğitim Şûrası. Komisyon Raporları.

(7) 1923-1982 Öğretim Yılları Okul-Öğretmen ve Öğrenci Sayıları T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Başkanlığı, Ankara, 1982.

(8) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Müdürlüğü 14 Temmuz 1982 tarih ve 1952 sayılı İstatistik Belgesi.

nın bu büyük grubun gereksinmelerinin, ancak pek azını karşılayabildiği de bir gerçektir. Ayrıca özellikle kırsal kesimde geleneksel kalabalık aile düzeninin sürdüğü ailelerde, çocukların okulöncesi kurumlara gönderilmesi yerine bakımın aile büyükleri tarafından, bir komşu ya da bir yakın akraba tarafından sağlanması konusu hâlâ oldukça yaygındır. Bu ve diğer nedenlerle Bakanlığın açtığı, olduğu bazı yuvalar, normal kapasitelerinin altındaki sayıda çocukla çalışmaktadır. (9)

Ancak çekirdek aile tipinin giderek yaygınlaştığı ve çalışan kadın sayısının her gün biraz daha arttığı bölgelerde, okulöncesi çocukların —kurumlarda eğitilmesi— konusu, önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin geleceği açısından, büyük önemi olan bu genç insan potansiyelinin —gerek kırsal kesimde, gerekse kentlerde— eğitim olanaklarından en iyi şekilde yararlanabilmesi ve böylece eğitimde «fırsat eşitliği»nin sağlanabilmesi son derece gereklidir.

Ülkemizde, ilkokullardaki başarısızlık (Şemin, 1979), çalışan kadınların ve çocukların sorunları ve farklı sosyo-ekonomik ve kültürel ortamlardan gelen çocukların okula hazırlıklı olma durumları üzerinde yapılan (Oktay, 1983) araştırmalar, Türkiye'de nitelikli okulöncesi kurumların sayılarının hızla **arttırılması gerekliliğini** vurgulayan sonuçlar vermiştir.

Özellikle sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan elverişsiz ortamlarda yetişen çocukların birlikte okula başladıkları, daha uygun çevrelerde yetişen akranları ile eşit şartlarda ilkokula başlayabilmeleri, ancak daha önce evde kazanamadıkları bir takım bilgi, beceri ve alışkanlıkları okulöncesi kurumlarda kazanmaları ile sağlanabilir. Ancak, bu kurumların yalnızca sayıca arttırılmaları değil, toplumun her kesimindeki anne-babaların bu tür kurumların yararları ve gereklilikleri konusunda aydınlatılmaları da önemlidir. Aksi halde, henüz zorunlu eğitim kapsamında bulunmadığı için, açılan okulöncesi kurumlara gerçekten gereksinimi olan yurttaşların çocuklarını göndermeleri yeterince sağlanamayabilir.

(9) Adı geçen eser.,